

TURK QULLARI VA ULARNING HARBIY Gvardiya SIFATIDAGI O'RNI

Meyliyev Kamoliddin Otabek o'g'li

Termiz davlat universiteti Tarix fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: **Shuhrat Abdulloyev**

Termiz davlat universiteti PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada turk qullarining tarixiy rivojlanishi va ularning harbiy gvardiya sifatida o'rni atroflicha tahlil qilinadi. Maqolada turk qullarining ijtimoiy va siyosiy hayotdagi ahamiyati, ularning harbiy tizimdagi funksiyalari va davlat xavfsizligini ta'minlashdagi roli yoritilgan. Shuningdek, turk qullarining harbiy gvardiya sifatida faoliyati ularning sodiqligi, intizomi va jangovar qobiliyatlari nuqtai nazaridan baholanadi. Tadqiqot turk qullari instituti tarixiy kontekstdagi o'rni va davlat boshqaruvidagi o'ziga xosligini tushunishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: turk qullari, harbiy gvardiya, davlat boshqaruvi, harbiy xizmat, sodiqlik, intizom, ijtimoiy-siyosiy ahamiyat, davlat xavfsizligi

Kirish.

Insoniyat tarixi davomida turli xalqlar o'rtasidagi munosabatlar, siyosiy va harbiy mojarolar, iqtisodiy aloqalar hamda madaniy almashinuvlar murakkab shakllarda kechgan. Ayniqsa, o'rta asrlarda shakllangan saltanatlar va imperiyalar o'zlarining siyosiy barqarorligini ta'minlash maqsadida ko'plab turli xalqlar vakillaridan foydalanishga majbur bo'lganlar. Shunday jarayonlardan biri sifatida turk qullarining harbiy gvardiya sifatida shakllanishi va rivojlanishini alohida ta'kidlash lozim. Bu hodisa o'zining ijtimoiy, siyosiy va harbiy jihatlari bilan Sharq va Islom olami tarixida muhim o'rin tutgan. Turk qullari dastlab Markaziy Osiyo va Ural-Volga hududlaridan kelib chiqqan ko'chmanchi qabilalarning vakillari bo'lib, ularning jismoniy qudrati, harbiy mahorati va sadoqati tufayli arab xalifaligi, Abbosiylar davlati, Misrda hukmronlik qilgan Fotimiylar, Ayyubiylar hamda Mamluk sultonligi kabi davlatlar tomonidan katta e'tibor bilan harbiy xizmatga jalb etilgan. Ular asosan yoshligida sotib olinib, maxsus tayyorgarlik ko'rgan holda saroy va davlat qo'riqchilari, keyinchalik esa yuqori martabali sarkardalar darajasigacha ko'tarilgan. Turk qullari harbiy gvardiya sifatida nafaqat davlat xavfsizligini ta'minlagan, balki

ko'plab muhim siyosiy voqealarda ham faol ishtirok etganlar. Jumladan, Mamluklar sultonligi tarixida aynan turk qullaridan iborat bo'lgan harbiy gvardiya — mamluklar — bir necha bor hokimiyatni egallab, sultonlik taxtini nazorat qilgan. Ularning ijtimoiy tuzilmasi, ichki tartib-qoidalari va o'ziga xos harbiy etikasi o'rta asrlarning ilg'or harbiy tizimlaridan biri sifatida tarixda iz qoldirgan. Turk qullarining harbiy gvardiya sifatidagi o'rni, ularning davlat boshqaruvidagi mavqei, siyosiy kuch sifatidagi roli, shuningdek, ularning jamiyatdagi ijtimoiy maqomi bugungi tarixshunoslikda jiddiy tahlil etilayotgan masalalardan biridir. Ushbu mavzu orqali biz faqatgina harbiy tarixni emas, balki quldorlik tizimi, harbiy-siyosiy boshqaruv shakllari, millatlararo munosabatlar va madaniy integratsiya jarayonlarini ham chuqurroq anglash imkoniga ega bo'lamiz. Mazkur ishda turk qullarining kelib chiqishi, ularning saroy va harbiy tizimlardagi shakllanishi, ta'lim-tarbiyasi, davlat siyosatidagi roli, shuningdek, ular asos solgan yoki yetakchi kuch bo'lgan davlatlar tarixidagi o'rni atroflicha yoritib berilishi ko'zda tutilgan. Shuningdek, bu mavzu orqali quldorlikning o'ziga xos harbiy shakli qanday rivojlanganini va bu tizim qanday qilib mustaqil siyosiy kuchga aylanganini tahlil qilish imkoniyati yaratiladi.

Asosiy qism.

1. Turk qullarining kelib chiqishi va dastlabki shakllanishi. Turk qullari odatda Markaziy Osiyo hududlaridan, ya'ni hozirgi Qozog'iston, Qirg'iziston, O'zbekiston va Sibirning janubiy hududlaridan chiqqan ko'chmanchi qabilalar vakillari bo'lgan. Ular arablar tomonidan asosan savdo, bosqinlar yoki diplomatik yo'llar orqali olib kelingan. Ko'plab tarixiy manbalarda turk qullari "gulomlar" yoki "mamluklar" deb nomlangan. Islom xalifaliklari o'z armiyalarining harbiy salohiyatini oshirish maqsadida turk qullarini yoshligidan sotib olib, ularni alohida harbiy maktablarda tarbiyalashgan. Ular odatda 8–12 yoshida olib kelinar, musulmon diniga o'rgatilgan, Qur'on yodlatilgan va keyinchalik harbiy fanlar, o'tliq jang san'ati, qilichbozlik va strategiya bo'yicha maxsus ta'lim olganlar. Bu tayyorgarlik ularni nafaqat jangchi, balki sadoqatli gvardiyachi va siyosiy vosita sifatida shakllantirishga xizmat qilgan.

2. Turk qullarining harbiy gvardiya sifatida o'ziga xos xususiyatlari. Turk qullaridan tuzilgan harbiy gvardiyalar o'zining kuchi, intizomi, sadoqati va jangovar tayyorgarligi bilan boshqa harbiy kuchlardan ajralib turgan. Ularga hukmdor bevosita ishonch bildirgan va ularni saroy va davlat xavfsizligini ta'minlovchi kuch sifatida qo'llagan. Ular quyidagi xususiyatlarga ega bo'lgan: Shaxsiy sadoqat: Turk qullari bevosita hukmdorga sadoqatli bo'lishga qasamyod qilgan. Ular shaxsiy manfaat emas, balki hukmdorning irodasi va xavfsizligi yo'lida xizmat qilgan. Yuqori harbiy

tayyorgarlik: Maxsus tayyorlov markazlarida harbiy jihatdan kuchli tayyorlangan, har bir mamluk yoki gulom bir vaqtning o'zida otliq, piyoda, kamonchi yoki qilichboz bo'lishi kerak edi. Mustaqil harbiy kuch: Davlat armiyasidan ajralgan holda harakat qilgan, ular o'zining alohida qurollari, liboslari va boshliqlariga ega bo'lgan. Siyosiy vosita: Vaqt o'tishi bilan ular davlat siyosatiga ta'sir o'tkaza boshlagan, hatto ayrim hollarda hokimiyatni egallagan.

3. Abbosiylar davlati va turk qullarining siyosiy-ijtimoiy mavqei. Turk qullari ilk bor keng ko'lamda Abbosiylar xalifaligida harbiy gvardiya sifatida ishlatilgan. Xalifa Ma'mun va Mutasim davrida bu tizim kengaytirilib, ular Bag'doddagi saroy gvardiyasining asosiy qismini tashkil etgan. Hatto Xalifa Mutasim 836-yilda o'zining turk gvardiyasi uchun yangi poytaxt — Samarra shahrini barpo etgan. Bu shahar turk qullarining harbiy-siyosiy kuchga aylanganini ifodalaydi. Samarra shahrida joylashgan turk gvardiyasi tez orada xalifalik siyosatiga faol aralashib, hukmdorlarni almashtirish yoki himoya qilishda muhim rol o'ynay boshladi. Ayrim holatlarda ular xalifalarni ag'darib, o'zlariga qulay shaxslarni taxtga olib chiqqanlar.

4. Mamluklar sultonligi: Turk qullari hokimiyatga aylanganda. Turk qullari harbiy gvardiyaning eng yuksak cho'qqisiga Misrda Mamluklar sultonligi davrida erishdi. Ayyubiylar davlatidan so'ng, mamluklar 1250-yilda siyosiy hokimiyatni qo'lga olib, o'z sultonligini e'lon qilganlar. Ushbu davlat 1517-yilgacha davom etib, u nafaqat harbiy kuchga, balki siyosiy mustaqillikka ega bo'lgan quldorlik kelib chiqishiga ega elita namunasidir.

Mamluk sultonligi davrida: Mamluklar davlat siyosatida markaziy o'rinni egallagan. Ular ko'plab harbiy yurishlar uyushtirgan, shu jumladan, mo'g'ullarga qarshi Ayn Jalut jangida (1260-yil) g'alaba qozonish orqali islom olami xavfsizligini ta'minlagan. Diniy-ma'naviy sohalarda ham homiylik qilgan, madrasa, masjid, kutubxona va madaniy inshootlar barpo etgan.

5. Turk qullarining inqirozi va tarixiy merosi. Vaqt o'tishi bilan turk qullari tizimi ham inqirozga yuz tutdi. Ularda merosiylik unsurlari kuchayib, yangi keltirilgan qullarning o'rnini avloddan-avlodga o'tgan sadoqat emas, shaxsiy manfaat va siyosiy fitna egallay boshladi. Bu hol mamluklar davlati zaiflashuviga olib keldi. Shu bilan birga, ularning siyosiy va harbiy merosi o'z davrida harbiy boshqaruv tizimlarining namunasi sifatida tarixda muhim o'rin egallagan. Ular kuchli markazlashgan harbiy boshqaruv, yuqori intizom va davlatga sadoqatli xizmat tamoyillarini namoyish etganlar.

Xulosa:

Turk qullarining islomiy davlatlar tarixidagi oʻrni, ayniqsa harbiy gvardiya sifatidagi faoliyati, oʻz davri uchun noyob va murakkab ijtimoiy-siyosiy hodisa sifatida tarixda chuqur iz qoldirgan. Dastlab asirga olinib yoki sotib olinib xizmatga jalb qilingan bu kishilar, yuqori darajadagi harbiy va diniy tarbiya orqali sadoqatli, intizomli va malakali jangchilarga aylantirildi. Ularning tayyorlanish tizimi, xizmat davridagi faoliyati hamda davlat boshqaruvidagi oʻrni ularni oddiy quldan koʻra mustaqil siyosiy kuch darajasigacha olib chiqdi. Abbosiylar davrida turk qullari xalifaning asosiy harbiy tayanchi boʻlib, saroy xavfsizligini taʼminlash, isyonlarni bostirish va tashqi dushmanlarga qarshi kurashishda asosiy kuchlardan biriga aylandi. Ayniqsa, Samarra shahrining barpo etilishi ularning naqadar muhim rol oʻynaganini koʻrsatadi. Biroq ularning siyosiy kuchi baʼzan xalifa hokimiyatining zaiflashuviga sabab boʻldi, bu esa ularning siyosiy hayotdagi taʼsirchan kuchga aylanganini isbotlaydi. Eng yuksak bosqich esa, albatta, Misrda tashkil topgan Mamluklar sultonligidir. Bu davlat turk qullarining nafaqat harbiy kuch, balki toʻlaqonli siyosiy elita, hatto hukmdor tabaqasi sifatida ham tarix sahnasida faol qatnashganining yorqin misolidir. Mamluklar oʻzining mustaqil davlat tizimi, rivojlangan harbiy strategiyasi, ilm-fan va madaniyatga qoʻshgan hissasi bilan islom olamida chuqur iz qoldirdi. Ayniqsa, Ayn Jalut jangida moʻgʻullar ustidan qozonilgan gʻalaba butun islomiy dunyoni saqlab qolgan strategik yutuq boʻldi. Shu bilan birga, turk qullari tizimi asta-sekin degeneratsiyaga uchradi. Ularning oʻrniga merosiylik, guruhbozlik, saroy fitnalari va shaxsiy manfaatlar ustuvorlik qila boshladi. Bu esa harbiy gvardiyaning oʻzining asl vazifasidan chetlashib, davlat boshqaruvida zaifliklar paydo boʻlishiga olib keldi. Umuman olganda, turk qullari oʻz davrining harbiy va siyosiy tarixida muhim oʻrin egallagan. Ularning tajribasi quldorlik tizimining turli shakllari, harbiy tashkilotlanish, sadoqat asosida barpo etilgan boshqaruv tizimlari hamda siyosiy evolyutsiyaning oʻziga xos yoʻnalishlari haqida chuqur ilmiy xulosalar chiqarish imkonini beradi. Bugungi tarixshunoslik ularning merosini faqatgina harbiy kuch emas, balki ijtimoiy harakatchanlik, siyosiy transformatsiya va madaniy taʼsir nuqtayi nazaridan ham oʻrganishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ataliqov, Sh. “Oʻrta asr turkiy davlatlarining ijtimoiy tuzilishi”. Toshkent, 2015.
2. Mirzayev, O. “Turk qullari va ularning harbiy roli”. Samarqand, 2018.
3. Rahimov, D. “Seljuqiylar davrida harbiy tizim”. Toshkent, 2016.

4. Karimov, B. “Turkiy davlatlarda qullik instituti”. Toshkent, 2017.
5. Islomov, F. “Turk harbiy gvardiyasi: Tarixiy tahlil”. Buxoro, 2019.
6. Ahmedov, M. “O‘rta asrlar turk davlatlarida siyosiy va harbiy institutlar”. Toshkent, 2014.
7. Qodirov, S. “Usmonli imperiyasida qullik va harbiy xizmat”. Istanbul, 2020.
8. Zokirov, J. “Turk qullari va davlat boshqaruvi”. Toshkent, 2016.
9. Abdukarimov, N. “Turkiy xalqlarning harbiy tarixi”. Toshkent, 2013.
10. Baymirzaev, T. “Harbiy gvardiya va davlat mudofaa tizimi”. Samarqand, 2017.
11. Tolipov, K. “Turk qullarining ijtimoiy-siyosiy roli”. Toshkent, 2018.

